

A person is shown from behind, paddling a blue kayak on a body of water. The person is shirtless and wearing a black life vest. They are holding a green and black paddle. The water is light blue with some ripples. In the background, there are green, rolling hills or mountains under a pale sky. The overall style is that of a digital illustration or a stylized photograph.

WATERTOUR
HUSRB/1602/31/0204

Closing conference

WATERTOUR
HUSRB/1602/31/0204

Development of water tourism on waterways
connecting Hungary and Serbia

Razvoj vodenog turizma na plovnim putevima
koji povezuju Mađarsku i Srbiju

A víziturizmus, fejlesztése a Magyarországot
és Szerbiát összekötő vízi útvonalakon

ISBN – 978-86-87095-96-0

Committees

The Chairman of the Conference

Josip Ivanović, Dean of Hungarian Language Teacher Training Faculty in Subotica,
University of Novi Sad, Serbia

Programme Committee

Chairwomen

Rita Horák, University of Novi Sad, Serbia
Judit Raffai, University of Novi Sad, Serbia

Members of the Programme Committee

Rózsa Bertók, University of Pécs, Hungary
Géza Czékus, University of Novi Sad, Serbia
Ferenc Győri, University of Seged, Hungary
Szabolcs Halasi, University of Novi Sad, Serbia
Rita Horák, University of Novi Sad, Serbia
Josip Ivanović, University of Novi Sad, Serbia
Josip Lepeš, University of Novi Sad, Serbia
Zsolt Námesztovszki, University of Novi Sad, Serbia
Judit Raffai, University of Novi Sad, Serbia
Márta Takács, University of Novi Sad, Serbia

The Organizing Committee

Chairwoman

Rita Horák, University of Novi Sad, Serbia

Members of the Organizing Committee

Szabolcs Halasi, University of Novi Sad, Serbia
Rita Horák, University of Novi Sad, Serbia
Eszter Gabrity, University of Novi Sad, Serbia
Josip Ivanović, University of Novi Sad, Serbia
Zsolt Námesztovszki, University of Novi Sad, Serbia
Judit Raffai, University of Novi Sad, Serbia
Josip Lepeš, University of Novi Sad, Serbia
Zsolt Vinkler, University of Novi Sad, Serbia
Attila Vinkó, University of Novi Sad, Serbia

Conference Secretary

Viola Nagy Kanász, University of Novi Sad, Serbia
Nóra Sós, University of Novi Sad, Serbia

Reviewers

Rita Horák, University of Novi Sad, Serbia, Hungarian Language Teacher Training Faculty

Josip Lipeš, University of Novi Sad, Serbia, Hungarian Language Teacher Training Faculty

Zsolt Námesztovszki, University of Novi Sad, Serbia, Hungarian Language Teacher Training Faculty

Josip Ivanović, University of Novi Sad, Serbia, Hungarian Language Teacher Training Faculty

Valéria Pintér Krekić, University of Novi Sad, Serbia, Hungarian Language Teacher Training Faculty

Judit Raffai, University of Novi Sad, Serbia, Hungarian Language Teacher Training Faculty

Layout editor

Attila Vinkó

Zsolt Vinkler

Table of Contents

Czékus Géza – A Tisza néhány természeti értéke és a Tiszára leselkedő veszélyek	7
Ferenc Győri – Inter-university cooperation for the development of water tourism in Hungary and Serbia – summary of the results of WATERTOUR project	22
Lados Gábor - Tóth Bettina - Vida György - Kovács Zoltán – A határ menti turizmus fejlesztése az Alsó-Tisza-völgyben	30
Petrovszki Zita - Dobó Andrea - Hézsőné Böröcz Andrea - Hocza Ágnes – A WATERTOUR pilot víziturisztikai program szakmai tapasztalatai	44
Pintér Krekić Valéria - Horák Rita - Major Lenke - Ivanović Josip – Kalandok a Tisza mentén (Pedagógiai füzet bemutatása)	51
Judit Raffai - Viktória Zakinszky Toma – Cultural Values of the Tisa River	56

A határ menti turizmus fejlesztése az Alsó-Tisza-völgyben

Lados Gábor³ - Tóth Bettina* - Vida György* - Kovács Zoltán*

Bevezetés

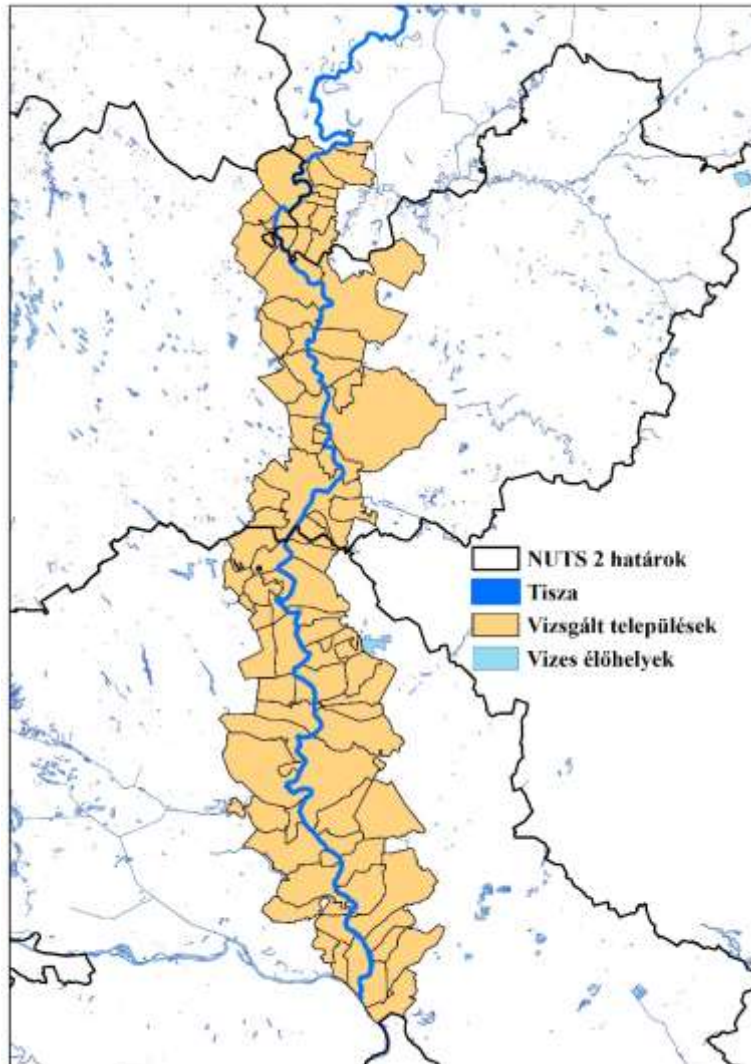
Napjainkban az Európai Unió fejlesztéspolitikájában egyre nagyobb szerepet kap a periférikus határ menti területek fejlesztése. Ennek keretében az EU határokon átnyúló együttműködési programokat indított a strukturális akadályainak és különbségeinek leküzdésére, a perifériás helyzet és az egyenlőtlen fejlődés kompenzálására, valamint olyan határ menti régiók megtervezésére, amelyek lehetővé teszik a helyi lakosság számára a gazdasági fejlődés elindítását, valamint a kulturális és társadalmi kapcsolattartást (Wastl-Walter, 2009). Mindezekben belül kiemelt jelentőséget kapnak a határ menti területek idegenforgalmi fejlesztései (Bujdosó et al., 2015). Az EU fejlesztési politikáját figyelemmel kísérve azt tapasztalhatjuk, hogy a folyók által összekötött határ menti területek jó alapot nyújtanak az idegenforgalmi fejlesztésekben, ugyanakkor kihívásokkal teli is. Ezen felbuzdulva választottuk ki kutatásunk mintaterületét, a Tisza folyó szerbiai és magyarországi határszakaszát, ugyanis a turizmus fejlesztésének lehetőségei különösen kedvezőek itt, a folyó alsó szakaszában (azaz Szolnoktól délre), ahol a Tisza hajózható, és vannak nagyobb központok (pl. Szeged, Szentés, Zrenjanin, Becej), amelyek katalizátorként szolgálhatnak a regionális turizmus fejlődéséhez. Kutatásunkban felvázoljuk a határ menti régiók földrajzi kihívásairól és a határokon átnyúló turizmus fejlődésének lehetséges szerepéről szóló irodalmat. Ezt követően bemutatjuk a vizsgált terület legfőbb demográfiai jellemzőit, a terület potenciális turisztikai attrakcióit, mely alapján javaslatokat fogalmazunk meg a terület idegenforgalmi fejlesztésére. A fejlesztési javaslatok megfogalmazásában már megvalósult, Európai jó gyakorlatok is segítségünkre szolgáltak.

Módszertan

A tanulmány megállapításainak minél összetettebb értelmezéséhez szükséges a terület lehatárolásának és az adatok legyűjtésének folyamatát, valamint a statisztikai módszertanát is részletesen kifejteni.

A kutatás során szükséges volt meghatározni a vizsgálandó területet, esetünkben a Tiszához szorosan kapcsolható településeket Tiszakécske (Magyarország) és Titel (Szerbia) között. Két lehatárolási módszertant vettük alapul. Egyrészt elemzésünkbe vettük az összes olyan települést, aminek a közigazgatási határa érintkezett a Tiszával. Másrészt elemzésünkbe kerültek olyan települések is, amelyek közigazgatási határa nem érintkezett a Tiszával, azonban a központi rész légvonalbeli távolsága 10 kilométeren belül van. Így 83 települést határoztunk meg, ami a demográfiai, társadalmi és turisztikai jellemzésünk alapját adta (1. ábra).

³,* Szegedi Tudományegyetem, Természettudományi és Informatikai Kar, Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék

1. ábra: A kutatásunkban elemzett magyarországi és szerbiai települések
Forrás: Open Street Map alapján saját szerkesztés

Az előző gondolatmenetből adódik, hogy a települések általános demográfiai jellemzőjét és dinamikáját népszámlálási adatokkal határoztuk meg. Az adatokat a magyarországi Központi Statisztikai Hivatal és a Szerb Statisztikai Hivatal bocsájtotta rendelkezésünkre. Fontos megjegyezni, hogy a millennium után Magyarországon 2001-ben, míg Szerbia esetében 2002-ben történt az első népszámlálási adatfelvétel. Ezután a következő népszámlálás már mindkét ország esetében 2011-ben volt. Így az adatok értelmezésénél az összehasonlítások a magyar adatok esetében 2001-re és 2011-re értelmezhetők, míg Szerbiai települések vonatkozásában ez 2002 és 2011. Az adatok összeaggregálását és adattisztítását Microsoft Excel programmal végeztük el, valamint az alaptérképek létrehozásához és módosításához ArcMap 10.3 szoftverprogramot használtunk.

Kutatási kérdéseink megválaszolásához szükséges volt a vizsgált területen található potenciális turisztikai attrakciókat. Kutatásunk kezdetén nem létezett egy olyan adatbázis, amely tartalmazta volna a vizsgált területen található összes vonzerőt, ezért ezeket mi magunk gyűjtöttük le. A legyűjtés során elsősorban a területen található

települések honlapjain közölt információból tájékozódunk, de segítségünkre voltak turisztikai programajánló honlapok is. Az így megtalált értékekből vonzerőleltárt hoztunk létre, és az értékeket különböző kategóriákba soroltuk be. Az értéktár nagy segítségünkre volt abban, hogy felmérjük a terület idegenforgalmi kínálatát, mely alapján megfogalmaztuk javaslatainkat is.

Kutatásunk során feltártuk, hogy Európában több olyan terület van, melynek adottságai hasonlóak a mi vizsgált területünkhöz. Ezeknek a területeknek a nagy részén pedig már megvalósultak idegenforgalmi fejlesztések, amelyek jó alapot szolgálhatnak a Tisza-menti terület fejlesztéséhez a javaslatok kidolgozásában. Ezért különböző nemzetközi honlapokról összegyűjtöttünk európai jó gyakorlatokat is.

A határ menti régiók kihívásai és az idegenforgalom fejlesztésének szerepe

Az Európai Unió határ menti területei – melyek az országhatároktól számított 25 km-en belül helyezkednek el – különleges helyzetben vannak, ugyanis 2014-ben az EU népességének körülbelül egyharmada határ menti régiókban élt, miközben a teljes GDP mindössze 28%-a származott innen, és az egy főre jutó GDP-értékek csak az EU átlagának 88%-át tették ki (Európai Bizottság, 2017). Továbbá, ezek a régiók gyakran mutatnak gyengeségeket a megfelelő infrastruktúra, a magas színvonalú szolgáltatások és a jól fizetett munkahelyek biztosítása terén. Így a határ menti régiók általános tünete, hogy nehézségekbe ütköznek az emberek megtartásában. Ezen tényezők miatt a határ menti régiók hosszú távú kihívást jelentenek minden tagállam számára. Viszont EU igyekszik csökkenteni e területek lemaradását, ugyanis 2014–2020 közötti fejlesztési időszakban 6,6 milliárd eurót különítettek el 60 határon átnyúló együttműködési programra (Európai Bizottság, 2017, 126.).

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a határokon átnyúló együttműködésnek számos akadály van, amelyek jellemzően magukban foglalják a fizikai földrajzi akadályokat (hegység, folyók stb.), vagy a kulturális (például nyelvi) különbségeket. Ezen kívül a határ két oldalán levő társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek vagy a nem megfelelő infrastrukturális kapcsolatok (például a rossz közlekedési kapcsolatok) szintén akadályozhatják a határ menti régiók területi fejlődését (ESPON, 2019). Mindezen okokból gyakran a határ menti területek turisztikai látványosságait nem használják ki, a két terület döntéshozói nem képesek együtt működni egymással a fejlődés reményében sem – melyben még az eltérő érdekek is gyakran szerepet játszhatnak. Pedig a határ menti együttműködések segíthetnének fellendíteni a területek gazdaságát, valamint hozzájárulhatnak a társadalmi-kulturális környezet fejlődésében is (Rátz és Puczkó, 2002; Kovács és Nagy, 2013; Prokcola et al., 2015).

A turizmus alternatív formáit (például ökoturizmus, vidéki turizmus) a határokon átnyúló turizmus fejlesztésének potenciális témáinak tekinthetjük. Manapság egyre népszerűbbek, amelyek - a tömeges turizmussal ellentétben - érintetlen természeti területek felfedezésével járnak új vagy még fel nem fedezett turisztikai célpontok mellett (Marton et al., 2016). Ezek a turisztikai formák kulcsfontosságú tényezők lehetnek a fejlődésben, különösen a határ menti régiók esetében.

A turisztikai áramlásoktól hermetikusan levágtatott határ menti régiók nagy lehetőségeket rejtnek az idegenforgalom fejlesztésében. Jellemzőktől függően akadályok vagy szűrők lehetnek a turizmus fejlődésében a turisztikai folyamatok, a marketing, a promóció, a turisztikai infrastruktúra fejlesztése vagy a regionális márkák létrehozása szempontjából (Wieckowski, 2010). Háromszoros tipológia létezik a határok és a turizmus közötti térbeli kapcsolatokban: a határvonal messze van a turisztikai térségtől, a turisztikai célpont az oldalról a határhoz közel

helyezkedik el, vagy a turisztikai övezetek kitágulnak vagy találkoznak a határvonalnál (Gelbman és Timothy, 2010). Az Alsó-Tisza-völgy, mint egyedülálló turisztikai célpont, a harmadik kategóriába tartozik, amely a folyó mentén húzódik, és két országot összeköt a schengeni határ mindkét oldalán.

A Tisza-mente demográfiai jellemzői

A kutatásunkban vizsgált terület 35 magyarországi és 48 szerbiai települést foglal magában. A terület népességét vizsgálva megállapítható, hogy mindkét népszámlálás alapján a magyar területen élnek többen (1. táblázat). Ennek oka, hogy a Tisza keresztülhalad a Dél-Alföld NUTS 2-es regionális centrumán, Szegeden. Hasonló regionális központok a Vajdaságban nem kapcsolhatók a folyóhoz, hiszen a földrajzi elhelyezkedés miatt Újvidék és Szabadka is távolabb helyezkedik el a Tiszától, ami a tematikus utak fejlesztési szempontjából a Dél-Alföldhöz képest is más kihívásokat rejt.

Megállapítható, hogy a helyi népesség korösszetétele a szerb oldalon a kedvezőbb. Az időskorúak (65 év feletti) aránya alacsonyabb, míg a gyermekek (15 év alatti) aránya magasabb. Ennek eredményeként a szerb térségben alacsonyabb az öregedési index átlagértéke 2011-ben, és ha figyelembe vesszük a 2001 és 2011 közötti dinamikát, akkor a szerbiai települések ebből a demográfiai szempontból jobb helyzetben vannak. Ezzel ellentétben a magyarországi települések előregedése komoly probléma, hiszen 2011-ben 100 gyermekkorúra nagyjából 124 időskorú jutott. Mivel 2001-ben ugyanennyi gyermekre száznál kevesebb időskorú jutott ezért a trend a térség gyors előregedését támasztják alá.

	Magyarországi rész	Szerbiai rész	Teljes mintaterület
Települések száma	35	48	83
Népesség száma 2001 (2002)	378157	297824	675981
Népesség száma 2011	365493	274737	640230
Népesség változása 2001 (2002) - 2011 (%)	-3,35	-7,75	-5,29
Öregedési index 2011	124,40	114,76	120,13
Öregedési index változása 2001 (2002) - 2011	30,61	17,42	24,77

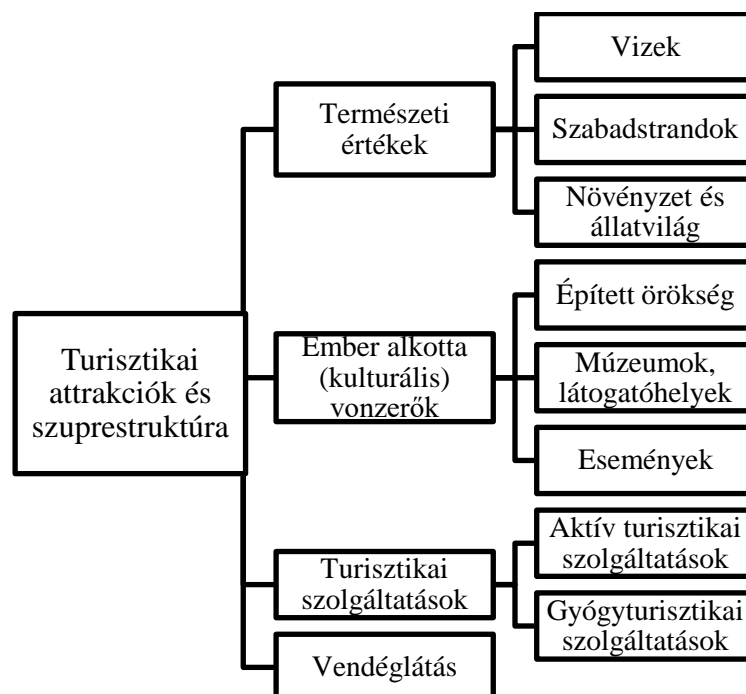
1. Táblázat: A vizsgált terület statisztikai adatai

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal és Szerb Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerkesztés

A népesség dinamikáját figyelembe véve a vizsgált terület szerb és magyar oldala is népességcsökkenést mutatott 2001 (2002) és 2011 között, bár eltérő intenzitással. A viszonylag kedvezőbb (öregedési index) demográfiai körülmények ellenére a szerb oldalon a vizsgált időszakban gyorsabb népességcsökkenést tapasztaltak, ami elsősorban az Európai Unió országaiba történő elvándorlás következménye.

A Tisza-mente idegenforgalmi kínálata

Kutatásunk fontos célja feltárni, vonzerőleltárba sorolni és értékelni a térségben található, turisztikai hasznosítás szempontjából potenciális erőforrásokat, értékeket, melyek a térség turisztikai kínálatának alapjai lehetnek (Lew 1987). Ezért a módszertanban ismertetett módon összegyűjtöttük ezeket. A legyűjtés eredményei alapján állíthatjuk, hogy a Tisza-menti települések számtalan olyan ismert és kevésbé ismert értékkel rendelkeznek, melyek vonzerőként használtak és használhatók lennének a térség turizmusában, tehát ösztönözhetik a turistákat arra, hogy a térségbe látogassanak és élményeket gyűjtsenek (MacCannell 1976; Gonda, 2016; Michalkó, 2016; Aspridis et al., 2015). Az értékeket a legyűjtést követően négy fő kategóriába soroltuk, így megkülönböztetjük a kulturális értékeket, a természeti vonzerőket, a vendéglátást és a különböző idegenforgalmi szolgáltatásokat. A négy fő kategórián belül további alcsoportokat hoztunk létre (Lew, 1987; Aspridis et al., 2015; Swarbrook, 2002).

2. ábra: Turisztikailag hasznosítható vonzerők és szolgáltatások a Tisza-mentén
Forrás: Saját szerkesztés

A magyarországi szakaszra vonatkozóan összegyűjtöttük, hogy az egyes kategóriákba hány érték, attrakció sorolható. Látható, hogy ugyan a térség természeti látványosságainak értéke páratlan, de ezekhez képest lényegesen magasabb az épített örökség aránya. Ez arra enged következtetni, hogy a természetjáráshoz kapcsolódó turisztikai terméktípusok mellett a kulturális turizmusba is lehetősége van bekapcsolódni a térségnek (2. ábra).

Természeti értékek			Ember alkotta vonzerők			
Vizek	Szabadstrandok	Növényzet, állatvilág	Épített örökség	Múzeumok, látogatóhelyek	Események	Termálfürdő
30	12	30	195	53	97	12

2. ábra: A vonzerőleltárban szereplő értékek száma kategóriánként

Forrás: Saját szerkesztés

A Tisza közelségéből fakadóan adott, hogy a terület gazdag természeti látnivalókban. Ezekből egyértelmű, hogy a Tisza számtalan idegenforgalmi tevékenységnek, különösen a sportturisztikai tevékenységeknek kínál lehetőséget. A folyó kiváló lehetőséget kínál az evezős sportok kedvelőinek, a hajózni vágyóknak, illetve a horgászoknak is. A folyó mentén kisebb-nagyobb természetes strandok húzódnak, fürdőzésre hívogatva a látogatókat. A strandok sorából kiemelendő például a tiszakécskei strand, amely nem csak fürdőzésre ad lehetőséget, de a parton számos idegenforgalmi szolgáltatás várja a látogatókat, éttermek, büfék, szálláshelyek, sportolási lehetőségek formájában. Ki kell emelni a strandok sorából a szolgáltatásokkal szintén bőven ellátott csongrádi Körös-torokot is, mely strand tengerparti hangulatot idéz. Viszont nyugodtabb, kevésbé nyüzsgő szabadstrandok is húzódnak a Tisza mentén, például a tiszainokai szabadstrand.

Ezen felül a Tisza korábbi szabályozásából kifolyólag számtalan kisebb-nagyobb holtág található a folyó közelében, melyek ritka madárfajok kedvelt költőhelyei, illetve vizük halállománya gazdag, valamint egy-egy kellemes túrázás alkalmával megközelíthetők. A Tisza közvetlen környezetében galériaerdők húzódnak, melyek vonzóak lehetnek a túrázás kedvelői számára, de még a folyótól távolabb is meglátogatásra érdemes különleges növény-és állatfajokban gazdag erdők és rétek találhatóak, melyek alkalmasak madarak megfigyelésére, vadászatra, növények tanulmányozására. Ilyen például a Tiszaalpar közelében húzódó Alpári-rét vagy a tiszauagi Körtvélyesi legelő. Ugyan a folyótól valamivel távolabb esik, de egy kisebb túra keretében elérhető a Lakitelek közelében fekvő Tőserdő, ahol csodálatos növényzet, tó, kastély mellett vendéglátóipari egységek és sportturisztikai szolgáltatások, például kalandpark is kiépültek. A területen húzódik az országos hírvű Tiszakürti Arborétum is. A szerbiai oldal löszképződményekben gazdag, például kiemelendő Titelnél a „Titel Loess Plateau” löszfal egyedi geomorfológiai képződmény, vagy a Magyararkanizsa mentén húzódó löszterasz.

A Tisza-mente nem csak a természet kedvelőinek nyújt élményt, hanem a kulturális értékek iránt érdeklődőknek is, ugyanis a területen nyugodt, barátságos idilli kis falvak, valamint pezsgő kis-és középvárosok egyaránt húzódnak, számtalan programlehetőséget és gazdag épített örökségüket kínálva a látogatóknak. A magyar oldalon katolikus és református templomok, a szerb oldalon pedig főként ortodox templomok találhatóak. Érdemes kiemelni a 18. században épült cibakházi katolikus és a Novi Kneževac-ban található ortodox templomot. Többféle, múltbéli építészeti stílusokat mutatnak be a térségben található polgári házak, kúriák, kastélyok, például a sándorfalvai Pallavicini kastély és a csókai Marcibanji-Lederer kastély, ezek mellett főként a városokban, különösen Szegeden, számos épület őrzi a szecesszió jegyeit. Múzeumokban és helytörténeti gyűjteményekben is gazdag a terület, például Szentesen található a Koszta József Múzeum, Újbecsén a régi traktorok múzeuma, a Žeravica vagy a magyar identitást erősítő magyar vidéki ház Adán. Mindemellett számos emlékmű található a területen, melyek az adott település valamely híres szülöttjének, csatának, vagy egyéb történelmi eseményen állítanak emléket, erősítve a helyi és nemzeti identitást. Szeleveníyen található például az árvízi emlékmű. Múltat

idéző épületek és helyszínek közül kiemelendők a csongrádi halászházak, parasztházak, vagy régészeti feltárások, például Tizzasziget vagy Becse és Újbecse közelében. Még a fazekasság és a csipkekészítés hagyományát is őrzik egyes településeken, például Hódmezővásárhelyen és Cserkeszőlön.

A különböző turisztikai szolgáltatásokban is gazdagok a Tisza-menti települések. Az egészségturizmus kedvelői számos kisebb-nagyobb gyógyfürdő kínálatából választhatnak, például Tizsakécskén, Cserkeszőlön, Algyón, vagy Becsén. Több település kínál különböző aktív turisztikai szolgáltatásokat, amin belül lehetőség nyílik vízi sporteszközök kölcsönzésére, például Tiszaugon és Becsén kenu kölcsönözhető, de a szárazföldön több helyen található kalandpark, például Szentesen, Szegeden és Lakiteleken, emellett a nagyobb településen bowling- és tekepályák is igénybe vehetők. A kiegészítő, vendéglátáshoz köthető szolgáltatásban is bővelkedik a térség. A terület szálláskínálata gazdag. A falvakban főként panziókat, apartmanokat, vendégházakat, akár négy napraforgós falusi szálláshelyeket is ki lehet bérelni, melyek zöméhez tartozik udvar, kerti sütési és főzési lehetőséggel, illetve nagy részük alacsony férőhellyel rendelkezik, így akár az egész létesítmény kibérelhető baráti társaságok számára. A nagyobb településeken az apartmanok, panziók mellett még hotelszobák is foglalhatók. A térségre látogató akár a helyiek életébe is bekapcsolódhat, ugyanis a települések nagy részén szerveznek falunapot, de még kulturális és gasztronómiai fesztiválok is szerepelnek a térség idegenforgalmi kínálatában. Például Cserkeszőlön Fogathajtó versenyt, Szentesen a Kézműves Ízek Fesztiválját, Deszken Ajjvárfesztivált, Horgoson Aratónapot, Adorjánon Hurka-és Kolbászfesztivált tartanak őrizve a helyi hagyományokat.

Ahogy a leírásból kiderült, a Tisza-menti települések potenciális turisztikai kínálata igen gazdag és változatos mind a látványosság, mind az élményszerzés tekintetében. A terület kínálata alkalmas lehet többféle tematikus út kialakítására, hiszen az egészség-, a sport-, az öko- és a kulturális turizmus iránt érdeklődők számára egyaránt vonzó lehet. Mindemellett a különböző típusú vonzerők a komplex túraútvonalak kialakításának számtalan lehetőségét kínálják. Azonban a terület turisztikai értékeinek nagy része kevésbé értelmezhető vonzerőként jelenleg, ugyanis a turisták kevésbé látogatják azokat. Ennek fő oka lehet, hogy nem kapcsolódik hozzájuk megfelelő mennyiségű és minőségű információ (amit főként a marketing szolgálhat) és az abból fakadó érzelmek, ami vonzerővé tehetné azokat (MacCannell, 1976; Puczko és Rác, 2000; Michalkó és Rátz 2008; Michalkó, 2016). Ebből kifolyólag nem generálnak kedvező társadalmi gazdasági változásokat a térségben élők számára (Swarbrook, 2002; Michalkó, 2016). Ugyan a vonzerővé váláshoz szükséges információ és érzelmek sok esetben nem jelenik meg, de az attrakcióvá váláshoz és a turista élményszerzéséhez szükség van a megfelelő szuprastrukturális ellátottságra is. Ez például az étkezési lehetőséget, szálláshelyet, elérhetőséget tartalmazza, mellyel a legtöbb esetben megfelelően ellátott a térség (Lew 1987, Michalkó és Rátz 2008; Gonda, 2016). Azonban jelenleg alig léteznek előre tervezett útvonalak, illetve a turisztikai információk is korlátozottan érhetők el a turisták számára. Ennek oka, hogy kevésbé van jelen bárminemű együttműködés a települések között a turisztikai infrastruktúra fejlesztésében, illetve a marketing kifejezetten gyenge.

Európai jó gyakorlatok a határon átnyúló vízi turizmus fejlesztésében

Az elmúlt időben a korábban érintetlen, fel nem fedezett határ menti térségek turisztikai hasznosítása megindult Európában (Wieckowski, 2010). Ezek a fejlesztések egyrészt pozitívan befolyásolhatják az érintett régiók gazdasági teljesítményét, másrészt szilárd alapot nyújthatnak a határon átnyúló együttműködéseknek (Rátz és Puczko, 2002; Muhi és Reményik, 2014). A határ két oldalán néhány esetben (pl. magyar-román, magyar-szerb) a közös történelmi, kulturális és társadalmi hagyományok lehetőséget jelentenek a jövőbeni turisztikai fejlesztések tekintetében, ami segítheti a helyi közösségek népességmegtartó erejét. Ezekben a fejlesztésekben a folyóknak, mint a nemzetközi határokon átnyúló természetes folyosóknak kitüntetett szerepe van, mivel könnyedén összekötik a határ mindkét oldalán jelenlévő turisztikai célpontokat. A turizmus egyik speciális ága, az ökoturizmus potenciális fejlesztési terület lehet ebben a tekintetben, mivel a háborítatlan, egyedi természeti táj találkozik a régió kulturális örökségével (Rátz és Puczko, 2002; Kovács és Nagy, 2013). A következőkben röviden ismertetünk a vízi turisztikai fejlesztések terén bevált három jó európai gyakorlatot a közelmúltból.

Turisztikai hajózási útvonal fejlesztése a Dráván (Magyarország-Horvátország)

A magyar-horvát határ mentén már régebb óta tapasztalható a turizmus helyi szereplői (pl. önkormányzatok, nemzeti parkok, szolgáltatók) közötti együttműködés, amely során főként EU-s támogatásból számos kisebb-nagyobb, leginkább infrastrukturális fejlesztés (pl. kikötők és táborhelyek kialakítása) is megvalósult a 2000-es években (Muhi és Reményik, 2014). A DRAWA elnevezésű INTERREG nemzetközi projekt keretében 2017 és 2019 között a fő cél a Dráva hajózási útvonalának fejlesztése volt, amely a turizmus fellendítésére irányult a határ mindkét oldalán. A folyó mederfenekének felmérését követően a vízi turizmust és a hajóforgalmat támogató digitális térkép készült el, amely mobil applikáción keresztül elérhető. A program amellet, hogy segíti a folyón lévő vízi közlekedést, összefoglalja a határ menti turisztikai kínálatot (pl. látnivalók, gasztronómiai és szállás lehetőségek, aktív turisztikai programkínálat). A mobil applikáción túl készült egy háromnyelvű kiadvány is (magyar, horvát és angol nyelven), amely a Dráva menti települések turisztikai kínálatát mutatja be nyomtatott formában. Ezen túl a vízi útvonal magyar és horvát oldalán hét-hét kikötőben információs táblát helyeztek el, amely szintén a tájékozódást segíti elő [1].

A projekt olyan további fejlesztéssel is összekapcsolható, mint a Pécs és Osijek között kialakított biciklis útvonal (ennek horvát része nagyrészt a folyó mentén található) (STRDA, 2014).

Az E-70-es vízi útvonal fejlesztése (Hollandia-Németország-Lengyelország-Oroszország-Litvánia)

A transeurópai közlekedési hálózat (TEN-T) részeként a Rotterdam és Klajpeda között húzódó ún. E-70-es vízi útvonal fejlesztésére a mostani és a korábbi fejlesztési ciklusokban is jelentős forrásokat különített el az EU (3. ábra). Az útvonal fontossága az EU területét Kelet-Nyugat irányban átszelő közlekedési folyosókban keresendő, amelyekről egy EU-s célkitűzés szerint 2030-ra vasúti és vízi útvonalakra kell terelni a forgalmat [2]. Ennek az E-70-es útvonalnak a részét képezi többek között a lengyel és orosz (kalinyingrádi) határnál kialakítandó vízi turisztikai fejlesztés (Kropinova, 2013) vagy a Neman és Sesupe litván folyók vízi turizmusba való beillesztése (Hall, 2017).

3. ábra: Az E-70-es vízi útvonal elhelyezkedése

Forrás: www.mdwe70.pl

Az útvonal mentén a szükséges hajózással, vízi turizmussal kapcsolatos alapinfrastruktúra (pl. kikötők, átemelők, sétányok) kiépítésén túl fontos célja, hogy a környék turisztikai adottságaira felhívja a figyelmet [3].

A lengyel-orosz-litván szakasz turisztikai fejlesztési lehetősége olyan hozzáadott turisztikai termék kidolgozásában lenne, mint például a „Borostyán Út” („Amber Road”) vagy „A Világ Borostyán Útja” („The World Amber Way”) elnevezésű tematikus útvonal megvalósítása (Hall 2017). Ennek a tematikus útvonalnak a vonzereje megfelelő marketingtevékenység és TDM (turisztikai desztináció menedzsment) eszközökkel lehetne kiaknázható. Egy egységes arculatú turisztikai termék kialakítása a környező országokra is pozitív turisztikai befolyással bírna.

Litvánia-Lengyelország-Oroszország határon átnyúló együttműködési program 2009-2013

Az EU külső régióiban történő turizmusfejlesztésre Kropinova (2013) egy szerteágazó és összetett fejlesztési javaslatcsomaggal állt elő. A jövőbeli fejlesztési irányok középpontjában olyan innovatív turisztikai rendszerek állnak, amelyek egy új termék létrehozására irányuló tevékenységek eredményei, és számos, egymással összekapcsolt, a turizmusban részt vevő állami és üzleti szereplőből állnak (pl. magánszemélyek, szervezetek, szolgáltatók, intézmények) (Kropinova, 2013). A fejlesztési javaslatok a következő pontokban foglalhatók össze:

- Új típusú turisztikai termékek kidolgozása, különös tekintettel a közös, határokon átnyúló tematikus útvonalakra.
- Új típusú tevékenységek bevezetése, amelyeket korábban a térségben nem fejlesztettek ki bizonyos intézményi vagy infrastrukturális korlátok miatt (pl. az ökoturizmusban rejlő lehetőségek kiaknázása).
- Turisztikai információs hálózat fejlesztése a határokon átnyúló régiók között. Az így létrejövő közös adatbázis kényelmes információforrás lenne, amely egy helyen összefoglalja a régiók turisztikai vonzerójét, potenciálisan növelve a térségbe érkező turisták számát.

- Új típusú szervezet vagy bizottság megalkotása, amely kiküszöböli a határ menti térségben működő idegenvezetők és más idegenforgalmi vállalkozók munkájának korlátozásait.
- Kidolgozni olyan együttműködéseket, amelyeknek szezonhosszabbító hatása van (pl. múzeumi kiállítások kicserélése a határ mindkét oldalán).

Fejlesztési javaslatok

A térségre vonatkozó társadalmi, gazdasági és azon belül turisztikai adatok elemzése, a települési honlapokon közölt információk alapján átfogó képet kaptunk a térség helyzetéről, turisztikai kínálatáról és fejlődési pályájáról. Mindezek alapján azt látjuk, hogy a térség számos turisztikailag hasznosítható értékkel rendelkezik, azonban azok gyakran kihasználatlanok. A helyzetelemzést, a helyi döntéshozók fejlesztési elképzeléseit, valamint hasonló helyzetű térségekben megvalósult jó gyakorlatok tanulmányozását követően szakmai fejlesztési javaslatokat fogalmaztunk meg, melyeket a Tisza menti térséggel foglalkozó szakpolitikának célszerű figyelembe vennie a jövőbeli gyorsabb és eredményesebb fejlődés érdekében. Ezeket pontokba szedve közöljük:

Összehangolt szakpolitikai fejlesztés

- Kiemelten fontos a térség települései közötti összehangolt szakpolitikai fejlesztés, mely magában foglalja a települések egyedi adottságainak kiemelését, valamint a célcsoportok meghatározását, hiszen ha párhuzamos fejlesztésekkel ugyanazt a célközönséget próbálják vonzani (Pl.: párhuzamos fürdőfejlesztések), akkor az egymástól veszi el a lehetőséget és térségi szinten bevételkiesést és versenyhátrányt okoz.

Kedvezmények nyújtása a turistáknak az éttermek és szálláshelyek, egyéb szolgáltatók részéről

- A térségben a nagyobb infrastruktúrával rendelkező kikötési pontok településein (Tiszakécske, Csongrád, Szentés, Mindszent, Szeged) célszerű a szálláshelyeknek és éttermeknek folyamatos kedvezményeket biztosítani a turisták részére.

Csomagajánlatok nyújtása a turistáknak az éttermek és szálláshelyek részéről

- A kisebb településeken található szálláshelyeknek, éttermeknek, múzeumoknak és egyéb fizetős szolgáltatásoknak érdemes összefogni, és együttesen csomagajánlatokat nyújtani a turisták részére. Mindez motiválhatja a turistákat, hogy minél több szolgáltatást vegyenek igénybe, nagyobb bevételhez juttatva a szolgáltatókat.

Tematikus utak tervezése

- Ajánlott számba venni a térségben található, egymáshoz hasonló attrakciókat (pl. múzeumok, kastélyok, fürdők, sportturisztikai szolgáltatások), melyekből tematikus túraútvonalak szervezhetők.

Komplex túraútvonalak tervezése

- Javasolt hosszabb és rövidebb (térben és időben) túraútvonalakat kialakítani és ajánlani a turistáknak, melyek magukban foglalják a tiszai hajózást és kikötést egyaránt. Az előre megtervezett túraútvonalak a kikötés helyétől függően a Tisza menti természeti értékek (pl. tanösvények, holtágak, rétek) valamelyikének meglátogatását, kulturális értékek meglátogatását (múzeumok, kastélyok, események), sportturisztikai szolgáltatások igénybevételének ajánlását (pl. kalandpark), valamint éttermeket, szálláslehetőségeket tartalmazhatnak. Így a kenu és/vagy kajaktúrákon résztvevők megismerhetik az Alsó-Tiszavidék helyi környezeti-, kulturális- és történelmi sajátosságait.

Különböző szolgáltatások kiemelése

- A turisztikai kínálatnál fontos, hogy több típusú szolgáltatás jelenjen meg. Például az aktív mozgásforma mellett a szálláshelykínálatra, a kulturális programokra vagy a helyi gasztronómia sajátosságaira is érdemes felhívni a turisták figyelmét. Ezen belül fontos, hogy a kialakításra kerülő vízi turisztikai útvonal több tematikus megállóból álljon. Az aktív mozgásforma (pl. kenutazás, kajakozás) mellett legyen benne kulturális, történelmi, vagy gasztronómiai élménnyel kínáló megállóhely a Tisza-mentén.

Szárazföldi sportturisztikai lehetőségek fejlesztése

- Javasolt a Tisza-mentéhez tartozó nem vízi sportokhoz kapcsolódó infrastruktúra fejlesztése: Tisza-menténél Röszkéig a gát melletti töltéseken a kerékpározás és futás infrastrukturális feltételeinek javítása.

Szelektív hulladékgyűjtők kihelyezése a fenntarthatóság jegyében

- Szemléletünk szerint a minél átfogóbb fejlesztésekkel tovább növelhető a Tisza térségének turisztikai forgalma, így a közeljövőben a fenntarthatóságra is hangsúlyt kell fektetni. Ennek egyik legfontosabb eleme a szelektív hulladékgyűjtők elhelyezése és bővítése az esetleges kikötési pontokon.

Kikötők és pihenőhelyek kialakítása

- Mindenképp szükséges az egyszerű és biztonságos partraszállás érdekében kikötőhelyeket kialakítani, legalább a több attrakcióval rendelkező települések partjain. Valamint szükséges ezek mellett pihenőhelyeket létrehozni padokkal és asztalokkal, szabadtéri sütési és főzési lehetőségekkel, ahol a vízi turisták megpihenhetnek és akár ételt is készíthetnek.

Tájékoztató táblák kihelyezése

- A vízen utazó turisták megfelelő mennyiségű és minőségű információval való ellátása érdekében javasolt a folyó mentén tájékoztató táblák kihelyezése arról, melyik település mentén járnak, illetve milyen távol van a következő pihenőhely.

Helyi lakosság bevonása

- A versenysport mellett a települések helyi fejlesztésében hangsúlyt kell fektetni a helyi lakosság bevonására és további rendezvényekkel és érdekeztetőkkel ösztönözni őket a sportolásra.

Célcsoportok meghatározása

- A kialakítandó turisztikai terméknél a célcsoportok között a sportolni vágyók mellett (turisták és helyiek), a családok és az ökoturisták is fontos célcsoport lehetnek, számukra is ajánlott a csomagajánlatok létrehozása.

Fiatalok motiválása

- A Tisza érintett szakaszán a például a Szegedi Tudományegyetem hallgatói egy fontos piacot képezhetnek. Így az érintett felsőfokú intézmények bekapcsolásával az egyetemi hallgatóknak különleges kedvezményeket, ajánlatokat érdemes nyújtani a tanításmentes nyári szezonra vonatkozóan. Ezzel is elősegíthetjük a nyári aktív kikapcsolódásukat, csapatépítés szempontjából is kedvező számukra, valamint a Tiszához köthető identitásuk is erősödik a fiataloknak.

Összehangolt marketingkommunikáció, egységes arculat

- A fent említett infrastrukturális fejlesztéseket követően legfontosabb az egész térségre vonatkozó összehangolt marketingkommunikáció, az egységes turisztikai arculat megteremtése. Ez magában foglalja azt, hogy a települési honlapok mindegyikén javasolt a helyben található értékek és szolgáltatások listázása és bemutatása (például szálláshelykínálat, alap egészségügyi ellátás igénybevételeinek lehetőségei, általános információk a területről). Kiemelten szükséges a kialakított tematikus utak és komplex túraútvonalak reklámozása online, applikáció formájában, illetve papír alapú prospektusban egyaránt. Ezt érdemes bekapcsolni

az országos turizmusmarketingbe is (Pl.: We Love Hungary ingyenes kiadványsorozat keretein belül). Az elkészült marketing anyagokat több nyelven (magyar, szerb, román, angol, német) elérhetővé kell tenni a külföldi turisták vonzása érdekében.

Turisztikai szövetség létrehozása

- Fontos, hogy a Tisza-menti vízi turizmus fejlesztéséhez jöjjön létre egy szövetség, amely összefogja a magyar és a szerb oldal vízi turizmusban érintett szereplőit (pl. önkormányzatok, turisztikai irodák, turisztikai szolgáltatók). Ennek keretében fontos az egységes arculat kialakítása, így könnyebb és hatékonyabb marketing tevékenységet lehetne kialakítani. A létrehozott turisztikai infrastruktúra fenntartásáért és kezeléséért a nagyobb városok tapasztaltabb turisztikai irodái feleljenek, egymással együttműködve.

Összegzés

A határ menti területek speciális helyzetben vannak, ugyanis az Európai Unióban általános jellemzőjük, hogy ugyan a lakosság nagy részét magukban foglalják, gazdasági teljesítő képességük elmarad a centrum térségektől. Éppen ezért az EU fontos prioritásának tekinti a határ menti területek fejlesztését, melynek egyik fontos eszköze lehet a turizmus. Azonban a tapasztalatok azt mutatják, hogy jelenleg nehéz a határ menti területek közös fejlesztése, ugyanis gyakran nincsenek megteremtve a megfelelő infrastrukturális körülmények, vagy épp ellenkezők az érdekek a határ két oldalán. Holott a közös idegenforgalmi fejlesztések számos pozitív eredményt generálnának az együttműködő területek között.

Kutatásunkban az Alsó-Tisza-völgy idegenforgalmi fejlesztési lehetőségeit vizsgáltuk meg a szerb és a magyar oldalra vonatkozóan. Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az Tiszához kapcsolható szerb és magyar települések meglehetősen hasonlóak a népesség demográfiai kondíciói szempontjából, annak ellenére, hogy az elmúlt században két különböző országhoz tartoztak. A lakosság csökkenésének dinamikája és az öregedési index változása arra mutat rá, hogy fejleszteni kell a térség gazdaságát, hiszen ez hozzájárulhat a népességmegtartó képességhez. Ez rávilágít a turizmus jövőbeli fejlesztési lehetőségeire, amelyek például elősegíthetik a munkahelyteremtést. Ebben a magyarok jelenléte a határ mindkét oldalán, valamint a kulturális és nyelvi akadály hiánya jó alapot nyújthat a határokon átnyúló gazdasági együttműködéshez, ideértve az idegenforgalom fejlesztését is. A két terület gazdag különböző típusú, felhasználható turisztikai látványosságban, ami számos turisztikai termék meghonosítását teszi lehetővé, például ökoturizmus, sportturizmus, kulturális turizmus. Azonban a területen lévő értékek zöme még kevésbé kihasznált idegenforgalmi szempontból, összehangolt fejlesztésre és marketingre van szükség a két terület között. Az idegenforgalmi adottságok kihasználásához jó alapot nyújtanak különböző nemzetközi jó gyakorlatok, melyek segítségével meghatároztuk a területre vonatkozó fejlesztési javaslatunkat. Mindenképp szükség van egy tudatos fejlesztési koncepció kialakítására, az idegenforgalmi célcsoportok meghatározására, a megfelelő infrastruktúra kiépítésére, marketingre, illetve a helyi lakosok bevonására.

Irodalomjegyzék:

- Aspridis, G., Sdrolias, L., Kimeris, Th., Kyriakou, D. és Grigoriou, I. 2015. Visitor attraction Management: Is there space for new thinking despite the crisis? The cases of Buckingham Palace and the Museum of Acropolis. In: Katsoni, V. (Ed.): *Cultural tourism in a digital era*. Athens: Springer International Publishing AG, pp. 329-347.
- Bujdosó, Z., Dávid, L., Varga, D., Zhakupov, A., Gyurkó, A. és Péntes, J. 2015. Tourism development and cross-border cooperation in the Hungarian-Romanian border region. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 16(2), 154-164.
- Európai Bizottság 2017. *My region, my Europe, our future. Seventh report on economic, social and territorial cohesion*. Brussels: Európai Bizottság, 218 p.
- ESPON 2019. *State of the European territory. Inception report*. Luxembourg: ESPON, 102 p.
- Gelbman, A. és Timothy, D. 2010. From hostile boundaries to tourist attractions. *Current Issues in Tourism*, 13(3), 239-259.
- Gonda, T. 2016. *A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai*. Pécs: PTE KPVK, 226 p.
- Hall, D. R. 2017. *Tourism and geopolitics. Issues and concepts from Central and Eastern Europe*. Wallingford: CAB International, 377 p.
- Kovács, I. és Nagy, G. 2013. Tourism in peripheric regions – The possibilities of thematic routes. *Analele Universitatii din Oradea – Seria Geografie*, 23(2), 220-228.
- Kropinova, E. 2013. Cooperation between Russia and the EU in the field of innovative development of tourism: the case of the Lithuania-Poland-Russia cross-border cooperation programme. *Baltic region* 4(18), 48-57.
- Lew, A. A. 1987. A framework of tourist attraction research. *Annals of Tourism Research*, 14(4), 553-575.
- MacCannell, D. 2013. *The tourist: A new theory of the leisure class, with a new introduction*. Berkeley: University of California Press, 280 p.
- Marton, G., Raffay, Z., Prisztóka, Gy., Raffay, Á. és Kiss, R. 2016. A Dráva-mente, mint határmenti, periférikus tér turizmusfejlesztésének problémái. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 1(2), 34-48.
- Michalkó, G. 2016. *Turizmológia*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 266 p.
- Michalkó, G. és Rátz, T. 2008. The role of the tourist milieu in the social construction of the tourist experience. *Journal of Hospitality Application & Research*, 3(1), 22-32.
- Muhi, B. és Reményik, B. 2014. A határ menti és a határon átívelő idegenforgalmi lehetőségek Magyarország, Horvátország és Szerbia esetében. In J. Szalma (Ed.): *A magyar tudomány napja a Délvidéken – 2013*. Újvidék: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, pp. 541-557.
- Puczkó, L. és Rátz, T. 2000. *Az attrakciótól az élményig. A látogatómenedzsment módszerei*. Budapest: Geomédia Szakkönyvek, 399 p.
- Prokkola, E-K., Zimmerbauer, K. és Jakola, F. 2015. Performance of regional identity in the implementation of European cross-border initiatives. *European Urban and Regional Studies*, 22(1), 104-117.
- Rátz, T. és Puczkó, L. 2002. *The impacts of tourism*. Hameenlinna: Hame Polytechnic, 408 p.
- STRDA 2014. *Cycling tourism in the Hungary-Croatia border area*. Pécs: South Transdanubian Regional Development Agency, 52 p.

- Swarbrooke, J. 2002. *Development and management of visitor attractions*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 432 p.
- Wastl-Walter, D. 2009. Borderlands. In R. Kitchin & N. Thrift, (Eds.): *International Encyclopedia of Human Geography*. Oxford: Elsevier, pp. 332–339.
- Wieckowski, M. 2010. Tourism development in the borderlands of Poland. *Geographia Polonica*, 83(2), 67-81.

Internetes hivatkozások:

- [1] <http://ddvizig.hu/en/hirek-ddvizig-en/5afc81b9-bc57-4391-a058-bd5a9023c02f> (Letöltés: 2019.11.08)
- [2] <https://financialobserver.eu/poland/polish-inland-waterways-in-progress/> (Letöltés: 2019.11.11)
- [3] <https://mdwe70.pl/en/o-projekcie> (Letöltés: 2019.11.08)